

АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

VII – VI ст.ст. до н.е. - II-III ст.ст. н.е.

ІОНІЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ

**Вперше поставили та вивчали проблеми
першопричини (субстанції) та змінюваності світу**

МІЛЕТСЬКА ШКОЛА VII-VI ст.ст. до н е.

(Фалес, Анаксимандр, Анаксимен)

ЕФЕСЬКА ШКОЛА VI ст.ст. до н.е. (Геракліт)

АНТИЧНА ФІЗИКА

(від грецьк. *physis* – природа)

ДОСОКРАТИВСЬКА ФІЛОСОФІЯ

(ІОНІЙСЬКА ТА ІТАЛІЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ)

**Фалес із Мілету вважав, що все складається і
починається з води**

Учень Фалеса

**Анаксимандр розширив
поняття всього суцього до
поняття «архе», яким він
називав апейрон
(від грецьк. – *безмежний,
неосяжний, нескінченний*)**

**Анаксимен синтезував
погляди вчителів та
запропонував у якості
архе повітря**

Геракліт зробив питання руху основним змістом своєї філософії. Його вислів «panta rhei» – «усе тече» дає пояснення процесам, що мають місце в світі.

Не випадково субстанцією в Геракліта слугує вогонь, але це вогонь-Логос, який максимально чисто виражає перехід від буття до становлення, позначає мінливість, діалектику буття.

ІТАЛІЙСЬКА ФІЛОСОФІЯ

Основою всього суцього піфагорійці визнавали *число*, що володіє як речами, так і моральними й духовними якостями.

Поклавши в основу Космосу число, Піфагор створив впорядковану числом світобудову. Отже, Піфагор (який, доречі, першим сконструював слово «філософ») стояв на межі міфології і магії, з одного боку, та філософії і науки – з іншого.

Якщо в мілетців субстанція ще є фізичною, у піфагорійців – математичною, то в *Елейській школі* (Ксенофан, Парменід, Зенон) вона є вже філософічною, тому що поняття субстанції перетворюється на поняття буття.

Згідно із **Парменідом**, світ є суцільною масою речовини, що має форму кулі. Тому він єдиний, неподільний, нерухомий, незмінний. Порожнечі, нічим не заповненого простору, тобто небуття, не існує, є лише буття. Буття тотожне мисленню, тобто думка про предмет і сам предмет є одним і тим самим.

Якщо мислити про небуття, воно стає буттям як предмет думки, отже, самого по собі небуття немає. Якщо небуття не існує, то буття єдине. Таким чином, буття розуміється елеатами як безперервне, неподільне, однаково присутнє в кожному найменшому елементі дійсності; воно виключає кількісну множинність речей та їх рух. З часом такий спосіб думки буде названо **метафізичним**.

Атомізм (Левкіпп та Демокріт)

Буття є чимось простим, визнаючи під останнім атом (з грец. – *неподільне*).

Атомізм поєднує ідеї елейської та ефеської філософій, з одного боку, надаючи матеріалістичного, але умоглядного тлумачення атому, розуміючи його як найменшу, неподільну, незмінну фізичну частку, а з іншого, – визнаючи, що атоми існують в порожнечі, що дозволяє їм невпинно рухатися, змінюючи світ

За Демокритом світ атомів – істинний світ, і тому його можна пізнати лише розумом, тобто, атоми – це внутрішня сутність речей, їх не можна просто побачити.

Атоми постійно рухаються, отже все у світі підпорядковано **причинності**, випадковість, на думку Демокріта, є лише ілюзією.

Класична (Афінська) філософія

Класичний період античної філософії
(V - IV ст. до н. е.) розпочато софістами, але
розквіт пов'язано із творчістю
Сократа, Платона і Аристотеля

З середини V ст. до н. е. софістами стали називати платних вчителів риторики (красномовства), еристики (мистецтва суперечки), а потім і філософії.

Софісти вперше звернули увагу на розбіжність законів природи й культури та помітили, що в природі події, викликані певною причиною, відбуваються із залізною невідворотністю. У той же час у суспільстві такої невідворотності немає.

Через це закони виявляються, на думку софістів, **релятивними** (відносними), а людина, за висловом Протагора, сама стає «мірою всіх речей»

Для Сократа людина є істотою моральною

Два девізи Сократа:
«Пізнай самого себе» і
«Я знаю, що я нічого не
знаю» підкреслюють
універсально-моральну
спрямованість його
філософії.

**Сократ створює
квінтесенцію філософського
погляду на світ, формує
європейський
раціоналістичний підхід,
сутністю якого став сумнів,
який досі є провідною
характеристикою самої
філософії.**

Філософія Платона

Об'єктивний ідеалізм

Буття є вічним, незмінним, таким, що пізнається лише розумом і є непідвладним чуттєвому сприйняттю – **вічні ідеї** (ейдоси). Їм протистоїть мінлива сфера чуттєвих речей: тут все тільки стає, виникає та зникає, але ніколи не «є». Платон стверджує, що істинне буття – це є безтілесні ідеї, які є сутностями чуттєвого світу, даного нам у досвіді. Проте речі є лише слабкими копіями ідей (сутностей). У цьому ж світі ідей живуть безсмертні душі. Отже прорив до дійсного знання можливий, лише коли душа людини здатна пригадати те, що вона бачила, перебуваючи у світі ідей.

Сократівський метод питань і відповідей (діалектика) є сходженням до загального, тобто об'єктивного, що є дійсно істинним (у тому числі уявлення про чесноту, про справедливість тощо)

Переконавання в існуванні об'єктивної істини означає, що є також об'єктивні моральні норми, що розходження між добром і злом не є відносними.

Проте чинити добро можна лише тоді, коли знаєш, що це таке. Отже зло є лише результатом незнання, а моральність, за Сократом, є наслідком знання

Платон вперше
сконструював
системне уявлення
про світ,
впорядкувавши його у
системі знань

Вона включає три
дисципліни – діалектика,
фізика та етика. Діалектика
є вченням про буття,
фізика – про природу,
етика – вченням про
моральність

Діалектика пояснює будову істинного
буття,

фізика – будову світу речей,

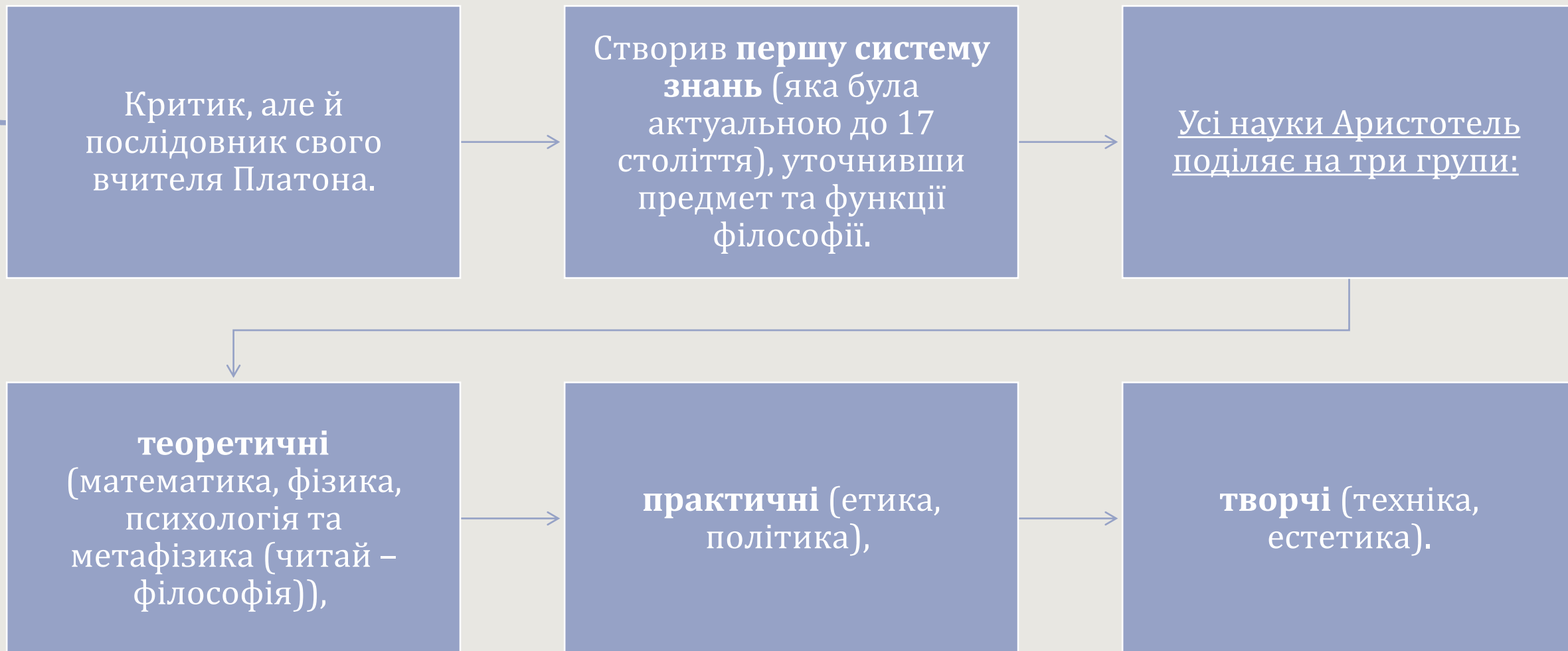
етика навчає людину життю згідно із
істиною.

Пізнати світ ідей можна через систему
понять, **індуктивно-дедуктивним шляхом**,
згідно із законами логіки

Згідно з Аристотелем філософія:

- вивчає те, що виходить за межі досвіду, тобто те, що досягається розумом;
- формує систему загальних понять, які дозволяють описати й передати сутність того, що неможливо охопити чуттєвим досвідом (вперше створюється вчення про категорії);
- розробляє логіку (дедуктивну), оскільки в логічних істинах Аристотель також вбачає форми буття;
- створює вчення про матерію та форму: матерія є лише пасивною можливістю речі, а форма є її активним началом, вираженням сутності (тут міститься критика платонівського вчення про ідеї, оскільки Аристотель заперечує можливість існування ідеї до самої речі, перемістивши ідею у саму річ в якості її смислу);
- вивчає душу, яка є не лише у людини, але й у рослин та тварин, і людина відрізняється лише тим, що вона є істотою суспільною.

Філософія Аристотеля

Оскільки річ є поєднанням матеріальної складової та форми, Аристотель створює концепцію чотирьох причин:

- ❖ матеріальної (із питанням – "із чого?"),
- ❖ формальної (із питанням – "що це?"),
- ❖ рушійної (із питанням – "чому рухається?"),
- ❖ цільової (із питанням – "задля чого?").

При цьому першодвигуном Аристотель визнає Бога, що ще більше закріплює подальші метафізичні уявлення про світобудову.

Період пізньої класичної філософії (елліністична та римська філософія)

Основні напрямки:

Кінізм

Епікуреїзм

Скептицизм

Стоїцизм

Неоплатонізм

*Особливості історичного етапу вплинули на загальний настрій філософії та культури в цілому. Майже усі філософські школи своєю провідною проблемою зробили людину, отже посилюється **етична** складова філософії*

Філософія кініків

Кінізм виник ще за часів Сократа, завдяки одному з його послідовників **Антисфена**. Однак своє класичне вираження отримав у вченні **Діогена Синопського** (IV ст. до н.е.). Його філософія виражається словами «Шукаю людину», розуміючи тут людину, що живе у злагоді із собою, згідно із своїм призначенням.

Методом досягнення щастя є аскеза, безжальне панування над тілом. Кініки не визнавали ані шлюбу, ані держави, залишаючись справжніми космополітами. Сутність вчення кініків може бути виражена в понятті «автаркія» - апатія і байдужість до всього, самодостатність.

Епікуреїзм

Фізика **Епікура** базується на атомізмі Демокріта, з неї виводиться етика. Матеріальний світ є єдиною і первинною реальністю, як і життя людини, бо після смерті атоми розпорошуються і далі немає нічого: "Коли ми є, смерті немає, коли смерть приходить, нас вже немає, тому не варто її боятися". Спокійний і радісний стан духу досягається за допомогою чуттєвих задоволень як необхідного елемента життя. Епікура часто вважають гедоністом та евдемоністом, але він рішуче відкидав будь-яке задоволення, що призводить до страждання, навіть до простого занепокоєння. Важливими є лише природні та необхідні задоволення, інших варто уникати

Скептицизм

Засновник **Піррон з Еліди** вважав, що справжній філософ прагне щастя, а воно полягає у неможливості та відсутності страждань. Хто бажає досягти щастя, має відповісти на три запитання: Із чого складаються речі? Як ми маємо ставитися до речей? Яку користь ми отримаємо від такого нашого до них ставлення?

На перше запитання ми не можемо дати відповідь, оскільки ні про що не можна сказати, що воно насправді існує.

Звідси відповідь на друге запитання: єдине гідне філософа ставлення до речей може полягати лише в утриманні від суджень.

Отже жити щасливим можна без істини чи цінностей, у спокої та безпристрасності

Стоїцизм (грецький та римський) з III ст. до н.е. - майже до III ст. н.е.

— Від засновника **Зенона з Кітіону** до римських **Епіктета, Сенеки, Марка Аврелія** філософія стоїцизму складається з фізики, логіки та етики.

Наслідують фізику Геракліта, отже основою пізнання є матеріальний світ, бо стоїки є матеріалістами, хоча й пантеїстичного типу. Буття стоїків співпадає із **вогнем-Логосом**, теплом, без якого немає життя. Стоїки стверджують два принципи буття: активний та пасивний, форму та матерію, при цьому формою є Божественний Логос, розум в матерії, підкреслюючи цим пантеїстичну всюдиприсутність Бога в природі. Отже стоїки об'єднали ідею Платона та форму Аристотеля, світ постав єдиним організмом, який при цьому залежить від Логосу (Розуму), все не випадково та неминуче, підкорене Долі.

Людина займає унікальне місце у цій світобудові стоїцизму, вона має тіло й душу, вона може осмислити світ, зрозуміти, що необхідно, що ні, визначити, що є добро, а що зло, а отже узгодити свої бажання із веліннями Долі та збігтися із Логосом

Отже джерело добра і зла виявляється у самій людині, а не ззовні.

Оскільки все підкоряється розумному принципу, людина повинна жити добродібно, бо це розумно. Така позиція формує поняття повинності, вищою формою якої є любов до ближнього, вона є велінням розумної душі.

Звідси - поняття **свободи, совісті, волі, рівності, справедливості.**

Ідеалом стоїків стає безпристрасний аскет-мудрець, безстрашний та щасливий.

Система світобудови неоплатоніків:

Неоплатонізм

Синтез філософії Платона та
Аристотеля

Засновник **Аммоній Саккас**

(школа в Александрії),

його учень **Плотін**

(школа в Римі),

його учень **Порфірій**,

останній значний

представник **Прокл**

(Афіни, Академія Платона)

Єдине (тотожне вищому Благу)

Дух (Розум, Мислення)

Душа (Рух, Чуттєве)

Матерія (Природа)

Єдине – безкінечна, невизначена, необмежена можливість усього. Характеризується внутрішньою активністю. Це ототожнює Єдине із абсолютною необхідністю, воно є причиною самого себе.

Активність Єдиного приводить до творення (еманації). Саме тоді поступово утворюється увесь світ. Першим, вищим рівнем еманации стає Дух, або Розум, раціональна складова, яка уособлює єдність вищого Мислення, світ Форм.

Другим рівнем еманации є Душа, яка дарує життя всьому тому, що здатне відчувати.

Тут неоплатоніки вводять елемент Темпоральності, Часу, а Душа уособлює чистий Рух. Якщо Дух породжується Єдиним, то Душа породжується Духом, і це створює передумови повернення усього назад до Єдиного.

Коли творчий імпульс Єдиного доходить до своєї межі, виникає Природа, Матерія. Вона уособлює множинність, роздробленість світу, а отже – зло, яке, проте, є лише відсутністю Блага.

Людина поєднує у собі усі рівні неоплатонічної світобудови, оскільки є носієм як тілесного (Матерія), так і чуттєвого (Душа) та розумного (Дух). Отже, душа людини завжди тягнеться назад до Блага, через посередництво Духа, а найкоротшим шляхом повернення до Єдиного стає **екстаз**, вихід зі стану індивідуального розділення, множинності.

Таке уявлення про світ є співзвучним із християнським світосприйняттям, яке вибудовувалося саме в цей час, паралельно із традицією неоплатонізму

Платонівську Академію в Афінах (яка на той час давно вже була школою неоплатонізму) було закрито у 529 році, що формально завершило античну філософську традицію, хоча того часу в Європі було вже широко розповсюджено **християнство**